

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2008-2009

“Traklarda Kutsalın Göstergesi: Gerçekler ve Yanılgılar”

Prof. Dr. Engin Beksaç

Ülkemiz için yeni bir saha olan Trakolojinin çok uzun bir dönem klasik arkeolojinin gölgesinde veya başka branşların etkisinde kalmış olması nedeniyle, bazı yanılgılar şu andaki değerlendirmelerde hâlâ geçerliliğini korumakta; fakat Trakoloji şu anda dünya üzerinde gerçek anlamda kimliğini bulmaya başlamış ayrı bir disiplin olarak şekillenmiş bulunuyor. Özellikle Bulgaristan’da ve Romanya’da iki enstitü bu alanda çalışıyor. Bu enstitüler dışında hızlı bir biçimde Avrupa’nın değişik ülkelerinde şekillenen başka birimler de söz konusu. Trakoloji Balkanlar’ın doğu kısmında yer alan Trakları inceleyen bir dal; fakat ülkemizde yeni yeni şekillendiği için maalesef çok fazla araştırmacısı bulunmuyor.

Traklar bir Hint-Avrupa, genel olarak steplerle bağlantılı bir Avrupa ulusu. Orta Avrupa’nın içlerinden gelen bir kültür dalgasıyla, steplerden gelen bir başka kültürün karışmasıyla şekillenmiş bir geçmişleri var. Özellikle Orta Avrupa’nın kültür ortamıyla steplerde şekillenen kültürler, Romanya’nın kuzeyinde ve Moldova’da yapılan çalışmalarda gördüğümüz gibi Tei kültürü olarak bilinen bir kültüre dönüşüm sağlıyor ve bu yolla da güneye doğru ilerleyen bir kültür olarak Trakya’ya giriyor.

Trakların Trakya'ya giriş süreci genellikle MÖ 1500'ler civarı olarak verilmekte; fakat bunun daha erken tarihlere gidebilmesi mümkün. Trakya'da yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları sırasında bazı bölgelerde karşımıza çıkan verilerden elde ettiğimiz sonuçlar, bu bölge bağlantılarını netlikle ortaya koydu.

Trakların yayılım alanı güneyde Ege Denizi civarından kuzeyde Tuna Nehri civarına, doğuda Doğu Trakya'dan batıda Vardar Ovası'na kadar yayılan geniş bir bölge. Heredot'un dediği gibi, Traklar Hintlilerden sonra dünya üzerinde en geniş nüfusa sahip ulus olarak antikçağda yerini almış. Yine Heredot'a göre, "Bunlar [Traklar] birleşebilseydi, karşılarında kimse duramayacaktı". Trakların gerçekten de her zaman birleşme sorunları oldu; ama şu anda düşünmek durumunda olduğumuz konu, Trak dili olarak bildiğimiz dilin gerçekten bütün bölgelerde aynı tip lehçelerle mi konuşulduğu. Bu konuda muhtemelen bazı sorunlar var. Dile ilişkin elimizde çok fazla veri olmamasına rağmen, bazı izlerden yola çıkarak bölgesel bazı farklılıkların olduğunu ve bunların da Trak topluluklarını oluşturan grupların kültür kimliği ve ulusal kimliğini tayin ettiğini söylemek mümkündür.

Genel niteliği itibariyle Trakların büyük kabilelerine baktığımız zaman çok sayıda kabile ismine rastlıyoruz; fakat bu isimlerin tarihsel verilerde karşımıza çıkan bazı örneklerde birbirleriyle örtüşmesi ve zaman içinde aynı topluluklara farklı isimlerle temas edilmesi de mümkün görünmektedir.

"Trak" sözcüğü esasında Trakların komşusu olan Grek grupları tarafından kullanılıyordu. Daha erken süreçlerde *Perike* sözcüğüyle karşılaşırken, sonraki süreçte ise karşımıza Trakların yaşadığı yerleri betimleyen bir sözcük olarak "Trakis" çıkıyor. Bütün bu topluluklar kendi kabile adlarını veya bağlı oldukları grupların adını kullanmaktaydı. Trak sözcüğü tamamıyla komşuları tarafından bu kültür grubunu betimlemek için kullanılıyor. Bu sözcüğün dışında kalan birkaç grup daha var. Bunlar tam olarak Trak sözcüğüyle tanımlanmasa da, dil grupları veya diğer kültürel gruplaşmalar içinde tamamen Trak kapsamında kalıyor. Bunlar da özellikle Tuna'nın kuzeyinde kalan Daclar, Getler, bugünkü Bulgaristan'ın kuzeybatısında kalan Tripalii grupları için geçerliliğini sürdürüyor. Aradaki birkaç topluluktan biri de Dardanlar. Dardanlar tam olarak bugünkü Bulgaristan'ın dışında, Makedonya ve Kosova topraklarında kalan bir grup. Dardan kimliği biraz tartışmaya açık ve şu anda tamamıyla politize olmuş tartışmalarla gölgelenmekte.

Arnavutlar ve diğer gruplar tarafından İilir, Bulgarlar ve Romenler tarafından ise Trak olarak tanımlanıyolarlar. Bazı tarihçiler de her iki grubun, yani İilir ve Trak gruplarının karışmasıyla şekillenmiş bir ulusal yapıdan söz ediyor.

Bunların her birinin zaman içinde belirli boyutlara ulaşan ve belirli alanlara hükmeden birer yönetim biçimi mevcut; fakat aralarında özellikle birinin, Odrislerin ulaştığı sınırlara diğer toplulukların hiçbir zaman ulaşamadığını görmekteyiz. Odrislerin köken alanlarına ilişkin bazı tartışmalar söz konusu. Bulgar araştırmacılar genellikle bugünkü Bulgaristan sınırının doğu kesiminde hâkim olduklarını söylemekteyse de, tarihsel kayıtlara baktığımız zaman merkezlerinin ağırlıklı olarak Tunca Nehri ve civarı olduğu görülyüyor. Doğu Trakya'da bizim topraklarımızda kalan gruplar arasında hiç şüphesiz en büyüklerinden biri olan Tinler yaşıyor. Tarihsel kayıtlarda Astai sözcüğünü görebilmekteyse de, Astai esasında Tinyalılarla, Tinlerle bağlantılı bir üst grup olarak karşımıza çıkıyor. Bunlar dışında da çok sayıda irili ufaklı topluluk mevcut.

Bizim yapmış olduğumuz çalışmalar Trakların dini kimliği ve sunaklarıyla birlikte şekillendi; oluşturduğumuz proje Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da kült alanlarına yönelikti. Proje kapsamında baktığımız zaman geniş bir hat üzerinde Kuzeybatı Anadolu'da da şekillenen bir grup görüyoruz; zaten tarihsel kayıtlarda da Kuzeybatı Anadolu'da Anadolu Trakya'sı ile karşılaşılıyor. Burada da çok uzun geçmişe dayalı bir Trak veya Balkan bağlantılı gruplar dizgesi söz konusu. Bunlar arasında özellikle ilginç olan bir örnek, şu anda Karadeniz Ereğlisi'nin arkasında kalan, Yassıkaya olarak bilinen yerleşme. Burası İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Turan Efe tarafından kazılmış ve önce bir yerleşme alanı, daha sonra da bir kamp alanı olarak belirtilmişse de eldeki veriler itibariyle dikkat edildiği zaman bu yerleşmenin de bir kült alanı olarak şekillenmiş olduğunu anlamak mümkün. Burada karşımıza çıkan keramikler çok daha erken süreçler itibariyle başlayan bir Balkan uluslar varlığını gösteren örnekler.

Şahsen de Sakarya ili ve çevresini içine alan eski adıyla Bithinya ve şu andaki Balıkesir ili -eski adıyla Misya- bölgesinde yapmış olduğumuz çalışmalarda da belirli Balkan bağlantılarını bulmuştuk. Buralarda Balkanlar'dakelere ve Tarakya'dakilere benzer çok sayıda kaya sunağı vardı. Yüzev araştırmalarımnda bu bölgenin daha erken süreçlerdeki bronz çağı kültürlerinin arkasından gelen Balkan kökenli kültürleri ve tabii ki Traklar ile bağıntılı etnik grupların izlerini bulmak mümkün oldu.

Daha sonraki süreçlerde Trakya'da başlamış olduğumuz çalışmalarda da çok sayıda kaya sunağı ortaya çıktı. Harita üzerinde de Bulgaristan'daki kaya sunaklarının dağılımıyla Anadolu'dakilerin arasında Doğu Trakya'nın nasıl bir kesişim noktası olduğunu görebilmekteyiz. Özellikle Trakya'da yapmış olduğumuz çalışmalar itibarıyla karşımıza çıkanlar gerçekten bu bölgenin hem Anadolu hem de Balkanlar'ın iç kesimleri ile Avrupa arasında nasıl bir kilit noktada olduğu ve bir köprü niteliği taşıdığını bize göstermişti.

Bu konuşmamda Trakların genel kültürel kimliğine değindikten sonra, ağırlıklı olarak Trakya'nın en önemli kültür verileri olan kaya sunakları ve dolmenlerinden söz etmek istiyorum; çünkü Trak uygarlığı genelde dinsel kimliği ağır basan ve muhafazakâr, yabancı kültürel etkilere genelde kapalı bir uygarlıktı. Dinsel kimlikleri de bizim klasik dünyadan tanıdığımız dinsel kimliklerden çok farklıydı. Kaya sunakları, dinsel kimliğin en güzel göstergesi olarak Trak kültüründen günümüze kalan veriler.

Trak dini sisteminde klasik dünyadaki dini sistemde karşımıza çıkan bir şekillenmeyi göremeyiz. Sadece ve sadece Trak dünyasından klasik ortamlara taşınmış olduğu aşikar olan gizem kültürleriyle benzer inanç biçimleri bu noktada önemli bir istisnadır. Trak dini tamamen ezoterik ve ktonik yapısıyla farklı bir biçimde kendi var olduğu doğaya yayılmış bir tarzda karşımıza çıkar. Kaya sunaklarıyla birlikte, dolmenler olarak bildiğimiz anıtlarda da bunu görmekteyiz.

Bulgaristan'ın hemen hemen her bölgesinde, önemli Trak topluluklarının ana merkezi olan kesimlerde bir kutsal alan ve bir Trak mabedi bulunuyor. Bu noktada şunu belirtmek istiyorum: Grek kültüründe olduğu gibi bir Trak mabedi aramak bir Trakolog için mümkün değil; çünkü Trakların dininde Greklerde veya (Etrüskler ve benzerleri hariç) klasik çağın diğer klasik kabul ettiğimiz topluluklarında karşımıza çıkan türde bir ibadet alanı mevcut değil. Trak dini alanları genelde doğanın içinde şekillenen bir bütünün ortasında kendini gösterir. Bunların en güzel örneklerinden biri, Bulgaristan'daki Perperikon veya Perperek'te karşımıza çıkıyor. Burası, uzun bir dönem kazılmadan kalmış bir bölgeydi.

Perperikon'de 1999 sonrasında başlayan kazılarda karşımıza çıkan, inanılmaz bir kutsal mekânlar bütünü oldu. Haskova bölgesinin hemen gerisinde yer alan bu sunakta altarları ve diğer kaya oyma birimlerini görebiliyoruz.

Bu gerçekten güzel bir anıt ve Trakların güneş kültü süreciyle başlayan ve daha sonraki süreçlerde yeni dini hareketlerle şekillenen kutsal alan yapılanmasını gösteren güzel bir tapınak alanı. Burada bir sarayın varlığından da söz ediliyor. Bu saray genelde rahip kral statüsü taşıyan Trak şefinin özel dini mekânı olarak karşımıza çıkan bir örnek.

Bulgaristan'dan bir diğer örnek, Tatoul, özellikle Anadolu'da bizim Frigyalılarla bağlantılı olarak tanıdığımız kaya sunaklarıyla yakın özellikler gösteren, çokyönlü, muhtemelen reenkarnasyon törenlerinin yapıldığı ve erginleşme süreçleriyle şekillen bir dinin var olduğu, tamamen kendi doğal çevresi içinde gerçek kimliğini bulan bir anıt.

Belintaş, Bulgaristan'daki en geniş alana yayılan kaya anıtlarından biri ve bütün bu arazi üzerinde yılın çok değişik süreçlerine açılan, geniş boyutlu, astrolojik ve astronomik olarak değerlendirilebilecek törenlerin yapıldığı, yıldız geçişleri ve belirli periyotların çok iyi tahlil edilebildiği bir alan olarak karşımıza çıkmakta. Belintaş'ın üzerinde çok değişik ibadet mekân grupları ve çok değişik bölümler bulunuyor.

Demir Baba Tekke, çok enteresan bir biçimde Balkanlar'da binlerce yılın gerisinde kültürel varlığın nasıl korunduğunu gösteriyor. Burada bir Bektaşî dervişinin kendi türbesi ve tekkesi bulunuyor. Hemen arkasındaki kayalıklarda ise güneşe adanmış bir Trak sunağını ve belirli periyotlarda ekinoks süreçleriyle odaklanmış bir tapınağın izlerini görebilmekteyiz.

Yanbol'un hemen arkasında bulunan Kabyle, esasında Trak Krallığı'nın Roma döneminde yaşadığı otonom krallıklar sürecinde şekillenen, daha sonra Roma yönetiminde kalan, daha sonraki süreçlerde uzun bir ortaçağ yerleşim alanını kapsayan bir merkez. Kabilenin en ilginç özelliği, hemen arkasında bulunan kayalık üzerinde özellikle en uzun günle bağlantılı olarak şekillendirilmiş bir kaya oluşumu. Belirli bir güneş kültürünün varlığı itibarıyla burası erken demir çağı sürecinden itibaren değer kazanmış bir kült alanı.

Kamaka olarak bilinen, genellikle doğal oluşumlarıyla dikkat çeken yer, dikkatli incelendiği zaman üzerindeki güneş kurslarıyla tayin edilen bir kutsal alan. Yapılan çalışmalar neticesinde, burasının özellikle periyodik olarak yıl boyu güneşin hareketlerinin ve belirli süreçlerde gökteki konumunun incelenmesiyle şekillenmiş bir sunak olduğu anlaşıldı. Buranın da erken demir çağı itibarıyla önem kazanan bir alan olduğu bilinmekte.

Bulgaristan'da çok sayıda örnek bulunuyor. Sakar dağlarında yoğunlaşmakta olan kaya üzerine oyulmuş diskler ve özellikle demir çağı süreciyle güç kazanan, Hellenistik dönem öncesindeki Trakya'nın güneş kültü kimliğini gösteren bu örnekler genellikle güneydoğu istikametine bakıyor. Bu tip anıtların Paleokastro'daki örneği özellikle dikkatimizi çeken bir oluşum.

Bunlar dışında Trak kutsal alanları içinde kayaya oyma nişlere rastlıyoruz; bunların cenaze törenleri sonrasında yakılan cesetlerin küllerinin konması amacıyla kullanıldığı kanısı yaygın durumda.

Bulgar araştırmacılar kendi topraklarında çok sayıda güneş diski örneği ve tabii ki güneş kültüyle bağıntılı alanlar bulmuştu. Bizim topraklarımızda benzeri bir örneğin varlığı bilinmiyordu; fakat yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları böyle bir örneğin bizim bölgemizde de var olduğunu gösterdi. Bu örnek de esasında Sakar dağlarındaki gruptan çok farklı bir yerde değil; Hamzabeyli köyünün hemen arkasında, Bulgar sınırıyla hemen hemen yakın bir konumda. Fincankaya gözetleme kulesinin hemen altındaki Fincankaya anıtı güneydoğu yönüne bakmakta. Güneydoğu yönü Trakya'da en kısa günde güneşin doğduğu nokta ve Trak kültürleri itibarıyla, daha sonra göreceğimiz dolmenlerde odak noktası teşkil eden güney, yani güneşin en kısa günde odaklandığı ufukla bir noktada izdüşümü gösteren bir yön. Fincankaya kulesinin istikametinde aynı eksen üzerindeki ovada da Hamzabeyli dolmeninin yer aldığını görmekteyiz. Bu da bize kaya anıtları arasındaki coğrafyanın nasıl kullanıldığını gösteren güzel bir örnek.

Tabii bunun dışında da bizim topraklarımızda kaya anıtları açısından büyüklü küçüklü çok değişik örnekler de bulunuyor. Bunlardan biri, genellikle gözden kaçan ve ilk defa şahsımız tarafından tespit edilen bir örnek, Küçük Döllük köyünün hemen arkasında yer alan bir Trak yerleşmesinin karşısındaki yamaçta bir kayaya oyma taht örneği. Bu küçük taht örneğinin hemen altında da küçük bir kaya oyma alan mevcut.

Trakya'da yapmış olduğumuz yüzey araştırmalarında karşılaştığımız en ilginç anıtlardan biri, Trak kültürünün en önemli yerleşim alanlarından İpsala'nın hemen güneyinde Koyuntepe köyünün hemen arkasında Ortataş Tepe'de karşımıza çıkan bir kült anıtı. Bu tepe ilk bakışta insan elinin değmediği bir kaya anıtı olarak karşımıza çıkmakla birlikte, dikkat edildiği zaman

yüzeyindeki çok sayıdaki keramik verisinin kalkolitik süreçten başlayarak Roma dönemine kadar giden uzun bir dönemi gösteren örneklerle dolu.

Ortataş Tepe şu anda, hemen yanında bulunan DSİ'ye ait bir taşocağı tarafından kemiriliyor ve son birkaç ay öncesinde büyük çabayla ikinci derece sit alanına sokulabilen bir kesimi ancak güvence altına alınabildi; fakat bölgenin doğal yapısı itibariyle hâlâ taşocağının faaliyetleri devam etmekte.

Aynı bölgede ilginç bir olay neticesinde 2000 yılında küçük bir bronz heykelcik bulundu ve bu eser şu anda Edirne Müzesi'nde sergileniyor. Bu küçük bronz heykelcik bölgede bir güneş kültü varlığını gösteriyor. Zaten araziye çıktığınız, arkeoastronomik prensiplerle arazinin ölçümünü yaptığınız zaman çok ilginç sonuçlar ortaya çıkıyor. Bölgedeki yükseltiler ve bu yükseltiler arasındaki ufuk çizgileri genel niteliği itibariyle belirli yön çizelgeleri veriyor. Hemen aşağıda bir tepe tam güneyi verirken tam doğuda ve tam batıda belirli yükseltilerin olması, tepenin tamamiyle bir Haruspex geleneğine bağlı olduğunu gösteriyor. Genellikle bu ekinoks dizgelerinin, en kısa ve en uzun gün dizgelerinin, gece ve gündüzün eşit olduğu süreçlerin tamamıyla bu bölgede gözetlenebildiğini gösteren veriler de ortaya çıkıyor. Arazinin durumu tepenin neden uzun bir süre kullanıldığını anlamayı sağlıyor.

Ortataş Tepe şu anda Trakya'daki en eski kaya anıtlarından biri olarak dikkati çekiyor. İngiltere'deki Stonehenge neyse bizim için de Ortataş Tepe öyle bir anıt; ama bizim anıtımız yok oluyor.

Bunun dışında Edirne'ye 15 dakika uzaklıktaki Sinanköy'de, bir ortaçağ yerleşmesiyle bütünleşmiş ünlü bir ortaçağ kalesi arkasında ve çevresinde, daha önce irdelenmeyen kaya anıtları bulunuyor. Kalenin incelenmesi esnasında erken süreçlere giden belirli kaya altarı ve Trak dönemiyle bağlantılı verilere rastladık. Hemen arkadaki bölgede, bir küçük havuz düzenlemesinin yanında altar düzenlemeleriyle şekillenmiş bir küçük erken kaya sunağının varlığı tespit edildi. Burada yapılmış olan yön tayinleri ve arkeoastronomik çalışmalar neticesinde bunların da genel niteliği itibariyle en kısa-en uzun gün dizgeleriyle birlikte gündüz ve gecenin eşit olduğu zamanlara ayarlandığı ve bu dönemlerde yapılmış törenlerle bağlantıları olduğu ortaya çıktı. Burada ortaçağ boyunca kullanılan bir manastır alanı üzerinde bir ortaçağ kalesi varlığını korumuş durumda. Esasında burada, Hıristiyan kültürünün de eski kültürlerden beslenen bir niteliği olduğunu gösteren bazı veriler tespit edilebilmekte.

Yine Edirne'nin yakın çevresinde karşımıza çıkan ilginç bir başka kült alanı, Suakacağı köyünün hemen arkasında, Bulgaristan'da da devamı olan geniş bir kompleksin bir parçası. Köyün arkasında bir bölümü Tunca Nehri'nin batı tarafında, geniş bir bölümü de doğu tarafında yer alıyor. Burada karşımıza çıkan ilk birim, Berberodası olarak bilinen bölüm. Berberodası genel niteliği itibariyle kuzeybatı yönüne odaklı bir kaya oyma oda ve üzerinde bazı altar kalıntıları bulunuyor. Onun az ilerisinde, köylüler tarafından "Sinekli Mağara" olarak bilinen bir başka anıt yer almakta. Bu, ortaçağ yapısı bir kilise, fakat dikkatli bir incelemeyle bir Bogomil ibadet yeri olduğunu anlatan özellikleri görülebiliyor. Berberodasının yönü, kuzeybatı. Kuzeybatı, Trakya'da günün en uzun olduğu zaman güneşin battığı noktayla bağlantılı olarak karşımıza çıkıyor.

Pınarhisar, kaya anıtları bakımından çok zengin bir bölge. Kırklareli'ne bağlı ilçenin sınırları içerisinde çok değişik alanları görmek mümkün; bunlardan biri de "Deliktaş" olarak bilinen, Hacıfakılı köyü merasında yer alan alandaki bir kült odası. Üzerinde bir kaya altarı ve hemen yanı başında bir kaya mezarı bulunuyor.

Pınarhisar ilçesinin Kaynarca beldesinde ilginç bir yapı görülüyor ve genellikle kilise olarak adlandırılmakla birlikte, dikkatle incelendiği takdirde esasında yapının, hemen yanı başında bulunan bir kaynakla bağlantılı nitelikte erken bir kültistik Trak anıtı olduğu, zaman içinde bir mezar anıtına dönüştürülüp şapel olarak kullanıldığı fark ediliyor.

Pınarhisar ilçesinin hemen kuzeyindeki tepenin arkasında karşımıza çıkan bir başka anıt, Ambarkaya. Ambarkaya'nın başta ne amaçla kullanıldığını ve kimliğini tayin etmek hayli zor oldu; fakat dikkatli incelemelerimiz sonucunda hemen aşağısında, biraz daha güneydoğusunda kalan bir başka anıtın şahitliğinde kimliğini tespit edebildik.

Ambarkaya'nın cenaze törenleri esnasında cesetlerin yakıldığı bir alan olarak kullanıldığını gösteren izler bulundu. Bunlar dışında Pınarhisar'ın hemen arkasında bulunan vadilerde, İndere'de yer alan iki girişli bir mağara kompleksiyle karşı karşıyayız. Bazı araştırmacılar bir Hıristiyan yapısı olduğunu söylemekteyse de, esas niteliği itibariyle bu mağaranın daha erken süreçlere giden kutsal mağara tipleriyle bağlantılarını görüyoruz.

Pınarhisar bölgesinin hemen arkasında kalan Ambarkaya'nın doğusunda ise Pekmezdere Mağarası olarak bilinen bir mağara bulunuyor. Mağaranın önündeki arazide yapılan yüzey araştırmalarında erken bronz çağından başlayan malzemeler, içinde de kültistik kapların verilerini gösteren bir dizi keramik kalıntısı bulundu. Trakya'daki Trakların kaya ve kutsal mağara kültürlerini gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkan bu mağaranın ağızı tam olarak doğu yönüne bakıyor.

Kaya anıtları ve Trakların kutsal kimliği açısından Vize de önemli bir yer. Vize'de, Soğucak köyünün hemen arkasında Fatmakayalar mevkiinde karşımıza çıkan Gemikaya, Doğu Trakya toprakları içinde kalan belki de en önemli kaya anıtı. Diğer örneklerde olduğu gibi hemen bir nehir vadisinin içinde yer alan bu anıt su, ateş ve hava bağlantısını veren bir kutsal mekân olarak karşımıza çıkıyor. Buraya Gemikaya adının verilmesinin nedeni, özellikle doğu yönünden bakıldığında gerçekten bir gemiyi andırması. En ilginç özelliği ise erginleşme ritüelleri bütünü içinde şekillenen bir dini sistemin bütün kademelerini içine alacak şekilde kurgulanan bir yapıya sahip olması. Gemikaya'da yapmış olduğumuz çalışmalarda, kutsal nehir vadisi ardından kademeleri küçük geçitlerle birbirine bağlanan değişik safhaları gösteren bir platformlar dizgesi bulduk. Birinci merhalede bir tür güneş saatinin yer aldığı bir düzenleme ve bu alanın hemen arkasında genellikle güneybatı yönüyle bağlantılı, kayaya oyulmuş nişler bulunuyor. Burada taşa oyulmuş lahit düzenlemesine yön açımları itibariye baktığımız zaman bir tür erginleşme, ölüp dirilme töreninin yapıldığı bir kült alanı olduğunu gösteren bir ezoterik yapılanmanın ve ezoterik törenin varlığını anlıyoruz. Bu anıtın zirve kesimindeki düzenleme dikkat çekici. Yönler itibariye baktığımız zaman bunun bir Hıristiyan yapısı olduğu net olarak anlaşılıyor. Bu küçük Hıristiyan şapeli, Trakya'da Hıristiyanlığın yayılma süreci itibariye eski Trak anıtlarının desakralize edilmesi olgusunun güzel bir örneği. Hemen yanı başındaki bölümde, en yüksek kesimde altar kalıntıları hâlâ varlığını korumakta. Gemikaya'nın çevresinde yer alan vadinin batı tarafındaki yamaçlar üzerinde ise iskân birimlerine ayrılmış düzenlemeleri buluyor, yani bu çevrede bir yerleşimin varlığı söz konusu.

Trak tapınakları dizgesi içerisinde önemli bir anıt vardır. Bu, Trakların özellikle ikinci süreç otonom krallık olarak bildiğimiz Sapeian krallarının hâkimiyet sürecinde önemli bir yerleşim merkezi ve önemli bir kült alanı olarak karşımıza çıkan alan, Karakoçak Tepe'dir. Burası uzaktan bakış itibariye bir ölçüde Belintaş'daki düzenlemeyi hatırlatıyor. Alan, esas niteliği itibariye Sapeian krallarından IV. Kotys'in muhtemel başkenti olarak bildiğimiz bölge.

Üzerinde birçok iskân izi mevcut; fakat özellikle güneydoğu kesiminde bir dizi kültistik düzenleme söz konusu ve hepsi enteresan bir biçimde güneydoğu yönüne odaklanacak biçimde kurgulanmış. Buradaki alanın yönü güneydoğu, yani Trakya'da en kısa günde güneşin doğduğu yer.

Vize'nin arka tarafında genellikle Bizans süreciyle özleştirilen ve çok sayıda Bizans dönemi kaya oyma yapısının bulunduğu Asmakayalar mevkiinde de çok sayıda örnek bulunuyor; fakat dikkatle bakıldığı zaman Asmakayalar'da Bizans sürecinde kullanılan yapıların öncesinde de bir dizi Trak kutsal mağarasının bulunduğunu gösteren emareler fark ediliyor.

Küçük bir yerleşme olmasına rağmen ilginç verilerle karşımıza çıkan Kıyıköy genellikle ortaçağa ait kaya oyma manastırıyla, yani Aya Nikola Kilisesi ile tanınan bir yerdir. Kıyıköy'de bu manastır dışında bütün kayıtlarda adına rastladığımız, genellikle Ares kültüyle özleştirilen bir kaya sunağı bulunduğuda bir gerçektir; fakat bu sunak genellikle bilinmez. Halbuki o kadar bildik bir yerdedir. Denizin hemen yanı başındaki kayalık üstündedir.

Kıyıköy'de bulunan Aya Nikola denizcileri koruduğuna inanılan bir azize adanmıştır. Bu anıt ve Kıyı sunağı dışında yeni bir örnek de Kıyıköy'ün hemen gerisinde, Vezirtepe mevkiinde karşımıza çıktı. Harita üzerinde baktığımız zaman genellikle bu anıtların genel dağılım çizgisi ilginç bir biçimde arkeoastronomik prensiplerle ilginç yansımalar vermekte ve eski kült geleneğinin zaman içerisinde biçim değiştirerek varlığını koruduğunu ispatlayan bir kanıt olarak durmaktadır. Tabii ki Aya Nikola'nın denizcileri koruyan kimliği ve kaya sunağının da denizle bağıntısı bu bölgede eski kültürlerin varlığını nasıl koruduğunu bize göstermesi bakımından çok önemli. Son zamanlarda gerçekleştirdiğimiz çalışmalar Lalapaşa sınırları dahilinde bir başka kaya anıtını da ortaya koydu; fakat bu anıtın çalışmaları daha ilk aşamalarda.

Trakya'da günümüze intikal eden bir başka anıt grubu dolmenler. Bulgaristan'da Rodop Dağları ve Sakar Dağları'nda yoğunluk kazanan örnekler genel yapı özellikleri itibariyle Doğu Trakya'da bizim topraklarımızda kalan dolmenlerle aynı özellikleri sergiliyor. Trakya'da tek tük örneklerle temsil edilse de bugünkü Batı Trakya'da Yunanistan sınırları içerisinde kalan birkaç örnekten biri, Rosou/Ruşen köyünün hemen yanındaki bir dolmen örneği. Ruşen'de ayakta duran bu örnek ile hemen yanında tahrip edilmiş bir diğer örnek, Rodop grubunun bazı niteliklerini taşımakta.

Ruşen'deki örnek enteresan bir biçimde Güneybatı Anadolu'da Muğla çevresinde bulunmuş olan tek bir dolmen örneğini anımsatan niteliklere sahip.

Edirne'de dolmenler sadece Lalapaşa ve Süloğlu ilçeleri dahilinde yer alıyor, ama yoğunluk Lalapaşa ilçesi dahilinde. Süloğlu dahilinde çok az örnek var. Tüm Trakya üzerinde dolmenler çok sınırlı bir sahada mevcut bulunuyor. Edirne dışında Kırklareli'nde de yer alıyorlar. Burada yoğunluk Kofçaz ilçesinde. Bunun dışında Kırklareli Merkez ilçenin kuzeyi ve Demirköy ilçesi dahilinde de dolmenler var.

Edirne'nin kuzeyinde, yani Lalapaşa'da çok sayıda örnekle karşılaşıyoruz. Bunlardan biri, Büyünlü veya Büyüöğünlü'de bulunan örnek, iki odalı tek dromoslu oluşu itibariyle farklı bir nitelik taşımakta. Büyünlü merasında bunun dışında başka göz alıcı dolmenler de mevcut.

Doğanköy'de rastladığımız örnek de tek odalı, tek dromoslu dediğimiz tipin bir örneği; fakat gerçekten dolmenlerin göz alıcı tiplerinden biri.

Hacılar köyü çok sayıda dolmenin görüldüğü bir bölge. Burada mevcut bulunan bir dolmen sökülüp Edirne Müzesi bahçesine taşınarak sergilemeye alınmış durumda. Hacılar dolmenleri, Kalkansöğüt ve Çalidere dolmenleri ile Vaysal ve Ömeroba dolmenleri arasında yer alıyor ve diğer sınırboyu köyleri gibi tamamen sınırın ötesinde, Bulgaristan'da bulunan benzeri dolmenlerle ilişkili. Bunlar tipolojik olduğu kadar jeomantik olarak da çok yakın özellikler gösteriyor.

Yapmış olduğumuz çalışmalara göre, bu dolmenlerin büyük bir çoğunluğunun ana istikameti güney ufku; bu yön Trakya'da en kısa günle ilişkili. Bizim topraklarımızda sadece iki örnek ve Bulgaristan'da kalan bir iki örnek ana yön itibariyle güneydoğu yönüne bakıyor. Bunlar dışında Kırklareli'nde güneybatı yönüne bakan örnekler var. Bunlarda da esasında fark eden fazla bir şey yok; hep aynı jeomantik prensipler hâkim. Sadece konumlar ve ayın takvimine ve yapılmış olan törenlere yönelik jeomantik dizgeleri farklılaşmakta.

Bunların dışında yanlış bir tespitle dolmen olarak adlandırılan bir grup, Uzunbayır köyü ve çevresine dağılmış durumda duruyor; ancak dikkatli bir inceleme yapıldığı takdirde bunların dolmen olmadığını görmek mümkün. Bir zamanlar çok sayıda dolmenin bulunduğu Lalapaşa

ilçesinin Hanlıyenice köyünde şimdilerde sadece bir örnek kalmış durumda. Ne yazık ki dolmenler hızla yok oluyor.

Buna rağmen, Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlı Ömeroba ve Vaysal köyleri görkemli dolmen örnekleri açısından büyük önemi haiz. Bu dağ köyleri orman dokusu içinde bozulmamış bir doğaya da sahip. Bu köylerde bulunan dolmenlerin sayısı kadar özellikleri de dikkat çekici. Bölge tamamen Kırklareli bölgesindeki örnekler ve Bulgaristan örnekleriyle ilişkili olarak karşımızda durmakta. Aralarında çok değişik tipte örnekler var. Tahribata rağmen hâlâ iyi durumda olan dolmenler de mevcut. Söz konusu bölge peyzaj çalışmaları açısından da büyük önem taşıyor. Tabii ki burada da dolmenler dışında diğer verilere de rastlamak mümkün.

Bu bölge dışında Hacıdanışment, Süleymandanışment ve Sarıdanışment köyleri çevresi dolmenleri dikkat çekici örnekler; fakat bu kesimde ne yazık ki bozulma ve tahribat çok fazla, hatta yeni yok edilmiş dolmenlerin izlerine rastlamak mümkün.

Lalapaşa ilçesinin dolmenleri açısından dikkat çeken bir kesimi de Lalapaşa merkezi. Merkez kesimin merasında ve çevresinde de çok sayıda göz alıcı örnek bulmak mümkün, hatta bunlar arasında, büyük bölümü toprak altında duran örnekler de var. İçlerinden birinde halk inanışı güçlü bir biçimde eskiden izler taşıyarak anıtın kutsiyetini vurgulamaya devam ediyor.

Hamzabeyli'deki dolmen tüm yok etme çabalarına rağmen ayakta durmak için direniyor. Arazi çalışmalarımızın gösterdiği gibi, bu köyün, yakın çevresinde yer alan Fincankaya ile çok yakın bir ilişkiye sahip olduğu aşikâr.

Edirne dahilinde dolmenler Lalapaşa haricinde, Süloğlu ilçesi dahilinde de karşımıza çıkıyor. Bu ilçede yaptığımız çalışmalar Demirciali veya Domurcalı dışında önemli bir dolmen varlığı ortaya koymadı. Domurcalı'nın şu anda ağır tahribatlı ve yan yana duran iki dolmeni mevcut; fakat bu köyün çevresinde bugün mevcut olmayan başka dolmenlerin varlığı da bilinen bir gerçek.

Dolmenler esasında ana tanrıça kültüyle şekillenen ve atalara tapma kültürüyle özdeş bir anıt tipi olarak karşımıza çıkıyor. Kırklareli Demirköy'de, ilçe merkezinin hemen yanı başındaki Tahırağa mevkiinde yer alan dolmen, ilginç bir biçimde doğal kayalar üzerine yeni ilaveler yapılarak oluşturulmuş bir örnek.

Bölgede yapmış olduğumuz gözlemler ve tespit çalışmaları buradaki doğal taşların esas niteliği itibariyle belirli yönlere göre odaklandığını gösterdi; yani belirli bir jeomantik prensibe göre ele alınmışlardı. Bu alanda astronomik prensiplerin özellikle göz önünde bulundurulduğu anlaşıldı.

Trakya'da Edirne'nin Lalapaşa ilçesiyle birlikte, Kırklareli ili Kofçaz ilçesi dolmenler bakımından gerçekten çok güzel örneklerle sahip, çok önemli bir yöre; fakat burada tahribat da çok yoğun. Özellikle bu tahribatların devlet kurumları veya onlar tarafından iş verilmiş taşaron şirketlerce yapılmış olması çok daha vahim ve üzücü.

Kofçaz'da da aynen Lalapaşa gibi hemen her köyde önemli bir dolmen örneği var ve gerçekten çok güzeller. Tamamen sınırın Bulgaristan tarafındaki örneklerle ilişkili olarak karşımıza çıkıyorlar. Ahlatlı'dan Malkoçlar'a kadar bütün sınır boyunca olduğu gibi, ilçenin merkezi ve çevresinde de, yani güneyinde de çok güzel örnekler bulunuyor. Tabii ki bunların yanında başka önemli kültür varlıkları da mevcut. Özellikle Terzidere ve Ahmatlar gibi köyler çevresinde muhteşem örnekler var. Kofçaz'da bir de bozulmamış ve hatta o bölge insanları tarafından özenle korunmuş olma olgusu var. Bunun en güzel örneği Mercan Baba dolmeni.

Ahmatlar'dakiler de oldukça iyi durumda; ama Terzidere için bunu söylemek çok zor, çünkü orada ağır bir tahribat var .

Ahlatlı köyü ve çevresi de iyi korunmuş dolmenlerle dikkat çekiyor. Köyün hemen arkasında, Bulgar sınırının hemen yanında çok güzel bir dolmen var. Belki de bu dolmeni ilk ziyaret eden akademisyen olduğumu söyleyebilirim; çünkü yakın tarihlere kadar bu bölgeye girmek yasaktı. Son sınır anlaşmalarıyla birlikte, her zaman desteklerinden ve yardımlarından dolayı büyük bir şükran borçlu olduğumuz Sınır Taburu Komutanlığı buralardaki denetimi hafifletti. Bu dolmenin iyi durumda korunarak kalmasının nedeni de esasında hudut taburunun denetim bölgesi içinde kalması.

Şu anda Trakya'da tespit edilebilen en iyi durumdaki dolmenlerden biri bu; tek odalı tek dromoslu tipte bir örnek. İlginç bir özelliği, ön tarafındaki taş dizilerinin hâlâ yerinde duruyor olması. Artık bunu pek çok örnekte göremiyoruz. Burada kültürel alanla bağlantı gösteren tipik olguları da görebilmekteyiz, çünkü dolmenin çevresindeki peyzaj oluşumu da hiç bozulmamış durumda. Dolmen dolgularını ve dolmenlerin ana yöndeki yapılaşmasını gösteren güzel bir örnek ve tabii bu dolmen de güney ufkuna odaklı.

Ahlatlı çevresinde çok sayıda dolmen var. Bunlar da hudut taburunun korumasına da bağlı olarak iyi durumda ayakta kalabilmiş örnekler. Ahlatlı'nın çevresinde çiftli tipte bir dolmen örneğini de görmekteyiz. Bu da tek odalı, tek dromoslu tipte bir örnek ve hemen yanında bir akarsu mevcut. Ahlatlı'da şu ana kadar tespit edebildiğimiz dolmenlerin sayısı hayli fazla.

Ahlatlı'nın hemen güneyinde yer alan Karaabalar köyü de yeni dolmenleri tespit edilen köylerden biri. Köyde ve çevresinde çok sayıda dolmen var. Bunların bazıları iyi durumdayken bazıları ne yazık ki tahrip edilmiş durumda. Ulaşım yollarına yakın örneklerin artık mevcut olmadığını söyleyebiliriz. Paramparça edilmişler. Bunu yapanlar yine belli.

Çok enteresan bir özellik olarak Karaabalar'ın dolmenleri çok gruplu dolmenler arasında yer almakta. Bunlar arasında üçlü dolmen grupları var. Bu durum hemen komşu köy olan Ahmatlar'da da karşımıza çıkıyor. Bölgede dikkat çekici bir özellik, ana kapakla taşıyıcı kaya blokları arasına konmuş olan dolgu taşlarının görülmesi. Bu çok fazla görülen bir uygulama olmadığından özellikle dikkatimizi çekti.

Ahmatlar köyü ve çevresinde ilgi çekici özellikler gösteren o kadar çok dolmen ve dolmen alanı var ki, burası belki de tüm Trakya'nın en yoğun dolmene sahip bölgesi. Hemen hemen hepsi de gayet görkemli örnekler. Hem peysaj hem de tip olarak göz dolduracak nitelikte. Burada ikili ve hatta daha fazla sayıda dolmen ihtiva eden ve aynı alanı paylaşan dolmenler mevcut; hatta hemen hiç bozulmamış bir çevre içinde dolmenlerin gerçek peyzaj ve jeomantik işlevlerini orjinal nitelikleriyle teşhis etmek de mümkün görünüyor. Ne yazık ki burada da tahribat bölge insanının tüm özenine rağmen başlamış. Tahribatı yapan kuruluşlar burada da belli ve hiç yabancımız olmayan kurumlar tabii ki.

Koçaz merkezde de çok sayıda örnek var. Bunların en tanınmış örneği tek odalı, tek dromoslu tipte; fakat dromos parçaları bugün mevcut değil. Yan kapak taşlarından biri mevcut olmasa da ana odası ayakta.

Koçaz ilçesi dahilinde Kula köyü ve çevresinde de çok ilgi çekici örnekler var. Bu bölge Ahmatlar, Ahlatlı ve Karaabalar ile birlikte Kırklareli merkez ilçenin kuzeydoğu kesimindeki Kapaklı, Geçitağzı, Çağlayık, ve Dereköy dolmenleriyle olduğu kadar Kuzulu'daki örneklerle de bir bütünlük gösteriyor. Burada farklılıklar gösteren bazı örneklerle de rastlanıyor.

Kofçaz'da yer alan dolmenleri Bulgaristan'daki benzerleriyle irtibatlı kılan Tatlıpınar ve Malkoçlar dolmenleri de ilginç örnekler.

Kırklareli merkez kapsamında kalan dolmenler merkez ilçenin kuzey kesiminde yer alıyor. İçlerinde çok ilginç ve güzel örnekler mevcut. Kofçaz ilçesinin yayılım sınırlarının ikiye böldüğü iki alan bulmak mümkün. Biri kuzeydoğu kesimi, diğeri de kuzeybatı kesimi. Ortada Kofçaz yer alıyor. Bunlar da esasında Edirne'deki Lalapaşa-Süloğlu üzerinden gelen hattın içinde kalan ve daha güneye sarkmayan örnekler. Esasında bu hat gayet belirgin bir biçimde şekillenmiş durumda gözlenebiliyor. Tabii ki Bulgaristan'daki benzerleriyle de yakın irtibatları açıkça belirlenebiliyor. Kırklareli merkez ilçenin kuzeydoğu kesimindeki en güneyde kalan örnek, Kuzulu çevresinde bulunan dolmen. Bu kesimdeki diğer dolmenler daha kuzeyde yer alıyor.

Kırklareli ili merkez ilçe içinde kalan Kuzulu (Koyva) köyünün arkasında, tam Kofçaz sınırında yer alan bir örnek var. Oldukça iyi durumda gibi görünmekle birlikte tahribat orada da karşımıza çıktı. Bu dolmene ulaştığımız zaman, dolgusunun yeni kazanmış olduğunu gördük. Çok sayıda keramik örneği vardı ve çok geniş bir tarih sürecini kapsayan örneklerle temsil edilmekteydi. Her zaman olduğu gibi, definecilerin bizlerden çok daha önce gittiği bir örnekti. Ulaşımı çok zor bir dolmen olmasına rağmen defineci faaliyeti kendini gösteriyordu.

Kapaklı köyünde çok sayıda dolmen var. Bunların ilginç örneklerinden biri, şu anda dahi köylüler tarafından kutsal kabul edilen Kapaklı Baba dolmeni. Köyün merasında yer alan değişik dolmen örnekleri de esasında çok dikkat çekici. Çağlayık, Geçitağzı ve Dereköy'deki dolmenler ilginç örnekler. Dereköy yakınlarında iki tane göz alıcı örnek var. Bunlardan biri, ikili tipte.

Bazı kişiler tarafından Trakya dolmenlerinin doğuya doğru yayılımı için Armağan köyü ve çevresi son nokta olarak belirtilmekte ve dolmenlerin Armağan'ın doğusuna geçmediği söylenmekteydi; fakat bizim yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları bunun böyle olmadığını, daha önce bu bölgede benzeri veriler üzerinde çalıştığını iddia eden kişinin bu konulara çok da dikkatle yaklaşmadığını, yeterli bir araştırma da yapmamış olduğunu ve hatta konuya vâkif olamadığını da ortaya koydu. Çalışmalarımız bize bu hattın biraz daha yukarıya doğru gittiğini ve aynı zamanda biraz daha doğuda da örneklerin bulunduğunu gösterdi.

Demirköy'de Tahirağa mevkiindeki dolmen mevcut örneklerden biri.

Tabii ki Bulgaristan'da da bu hattın doğusunda kalan örnekler var; hatta bizim topraklarımız içinde de bu hattın çok doğusunda kalan dolmenlerle bağıntılı örnekler bulunuyor.

Bu noktada, bilimsel danışmanlığımızda, Kırklareli Müzesi ile Trakya Üniversitesi'nin birlikte yapmış olduğu bir kurtarma kazısı -Vize ilçesi Çakıllı beldesi yakınlarında bir tümülüs kazısı- esnasında karşımıza çıkan mezar odası da bir dolmen örneğiydi ve dolmen geleneğinin Trakya'da ne kadar geç süreçlere kadar kullanıldığını gösteriyordu. Mezar odası defneciler tarafından soyulmuş, içeride hiçbir şey bırakılmamıştı. Buna rağmen, dolguda karşımıza çıkan malzeme geç bronz çağı ve erken demir çağı buluntularıyla temsil edilmekteydi.

Kırklareli merkez ilçenin kuzeybatı kesiminde de çok ilginç dolmen örneklerine rastlanıyor. Çayırılı ve Erikleler köylerinde ilginç örnekler mevcut. Bu dolmenler, özellikle de Çayırılı'daki dolmen, daha çok Edirne sınırları içinde sık rastlanan örneklerle benzerlikler gösteriyor. İki odalı, tek dromoslu tipte örnekler bunlar. Bölgede yer alan diğer köylerde de, Lalapaşa'da ve Kofçaz'da da birçok yerde karşılaştığımız bir durum olarak, tümülüs dolguları altında dolmenler olduğunu gösteren örnekler mevcut. Ayrıca bu bölgede büyük kaya blokları kullanılarak yapılmış çist tipi gömü örnekleri de çok fazla. Bunlar daha çok ortaçağ süreciyle ilişkilendirilebilecek gömüler.

Genel olarak dolmenlerin dağılımına Bulgaristan'daki örnekler ve Doğu Trakya itibarıyla baktığımız zaman genel bir hattı görmek mümkün, bu hat bizim topraklarımızda Istrancalar'ın yayılım hattıyla şekilleniyor. Bu hattın güneyinde dolmen örneğine rastlayamıyoruz.

En doğudaki uç nokta İğneada çevresi ve Demirköy. Bu da son derece doğal, çünkü Demirköy bilindiği gibi bu yayılım için doğal bir sınır oluşturan Karadeniz'e açılıyor. Hattın yayılım sahası içindeki en güneydeki örnekler ise -şu an itibarıyla- Edirne ili Süloğlu ilçesi Domurcalı köyündeki dolmenler. Kullanılan malzeme de tamamen yerli malzeme.

Bu dolmen yayılım hattının altındaki hatta ise kaya sunaklarının yer aldığını görebilmekteyiz. Sunakların uzantıları Bulgaristan'da da aynen devam ediyor; yoğunlaşma itibarıyla de Rodoplar, Sakar Dağları ve Istranca hattı üzerinde yer alıyorlar. Dolmenlerle birlikte bir bütünlük arz eden sunakların varlığı da bu bölgenin kendi kültürel yapısıyla özellik kazanan ve diğer bölgelerden farklılaşan bir durum olarak tayin ediliyor.

Dolmenlerin ilginç nitelikleri var. Bunlar esasında araziye çıkıp araziye okuduğunuz zaman anlaşılabilir şeyler. İlk görebildiğimiz, dolmenlerin genellikle güney ufkuna odaklı oluşu. Bu bizim topraklarımız için kesin bir durum; fakat Bulgaristan tarafında farklılaşmalardan da söz ediliyor, çünkü orada dağların ve arazi koşullarının durumuna göre ufuk çizgisi ve tabii ki görüş ufkunda farklılaşmalar söz konusu.

Lalapaşa'daki Tahirağa çalılığında çok iyi korunmuş bir peysajla temsil edilen ve özellikleri bakımından da çok görkemli olan bir dolmen bulunuyor. Bu dolmen bize genelde bu anıtların aralık süreciyle odaklaştığını, en kısa günde güneşin ufuktaki hareketleriyle ilişkili olduklarını ve aynı zamanda gece olduktan sonra da belirli takım yıldızlarla özdeşlik kurduğunu gösteriyor. Bunlardan biri Orion, diğeri de Trakların kutsal takım yıldızı olduğunu bildiğimiz Lir takım yıldızı. İkisi de aralık ve ocak ayları itibariyle güney ufkunun en parlak takım yıldızları. İlginç mitolojik ve ezoterik açıklamaları da mevcut. Bu dolmenin peysaj oluşumu da ilginç olup, rastlantısal bir konuma sahip olmadığını ve tamamen jeomantik prensiplere göre yerinin tayin edilerek yapıldığını gösteriyor.

Özellikle Lalapaşa merkezin yanı başındaki dolmenin peysaj içindeki konumuna ve ilişkili yönlerine baktığımız zaman çok ilginç bir oluşumla karşılaşmaktayız. Bu dolmenin tam güneydoğusunda, Ortakçı köyü merasında yer alan, Dokuzhöyük olarak bilinen nekropol alanı içinde çok sayıda tümülüs grubuna rastlanıyor.

Genel niteliği itibariyle dolmenler, bunları yapmış olan toplulukların inanç ve ayin sistemi içinde belirli bir dönüşümün, belirli bir geçiş kültürünün unsurları.

Büyünlü dolmenlerinde yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları sırasında, içlerinden birinin dromos kısmında bir dizi keramik buluntusu karşımıza çıktı. Bu keramik parçalarını incelediğimiz zaman, erken demir çağı tören kaplarına ait olduklarını gördük. Çok enteresan bir parçanın üzerinde yılan kabartmasının izleri seçiliyordu. Esasında belki de bu, yılan kabartmalarının Doğu Trakya'da bulunan ilk örneklerinden biriydi.

Bunların Bulgaristan tarafında çok sayıda örneği var. İşlevsel açıdan bakıldığında, bu yılan motifleri urnalarda kullanılan ve özellikle de cenaze törelerinin temel niteliği olan urno tiplerinde karşımıza çıkan bir örnek olarak ele alınabiliyor.

Ahmatlar köyü çevresinde bulunan ve tahrip edilmiş bir başka dolmenin dromos dolgusunda da, Kuzulu köyü çevresindeki dolmende de benzeri tören kaplarının parçalarını bulmak mümkün oldu. Bunlar dışında hiç şüphesiz en ilginç dolmen oluşumlarından biri, Ahmatlar'a yakın bir alanda bulunuyordu. Bu örnek başlı başına dolmen, tümülüs ve çist benzeri oluşumlar ile peyzajı dolduran bir tören alanının bütünleşmesini açıkça gösteriyordu. Doğa bozulmamıştı, peyzaj bozulmamıştı. Törensel nitelik tamamen ortadaydı; fakat dolmende de diğer oluşumlarda da çok ağır bir tahribat vardı. Bu da başka benzeri örneklerle birlikte dolmenlerin esasında tekil örnekler değil, geniş bir anıtlar bütünü ve özellikle düzenlenmiş bir peyzajın parçası olduğunu açıkça belgeliyordu. Trakya'da böyle alanların sayısı hiç de az değil.

Esasında dolmenlerin genel niteliği itibariyle sadece bir mezar anıtı olmanın ötesinde bir tür dönüşümün, bir reenkarnasyon sürecinin ve ana tanrıça kültüyle bütünleşen bir kutsal oluşumun simgesi olduğunu anlayabiliyoruz. Antikçağ kültürlerinde en kısa gün ve aralık süreci, ruhsal dönüşümlerin ve ezoterik bir bakış açısıyla ele aldığımız zaman da ruhların sonsuzluk dizgesi içerisindeki farklılaşmalarının ve maddi dünyaya gidiş gelişlerinin sağlandığı bir süreç olarak karşımıza çıkıyor. Özellikle Lir ve Orion'un devreye girmesiyle birlikte bu değişimlerin ne kadar önem taşıdığı bu anıtlar yardımıyla vurgulanmış oluyor.

Dolmenlerin direkt olarak ana tanrıça kültüyle ilişkisi var. Trakların dinsel kimliğinde ana tanrıça çok önemli. Özellikle dolmen bu noktada çok önemli bir kültistik öge olarak karşımıza çıkıyor ve pek çok niteliği itibariyle bu kültistik özellikleri yansıtıyor. Bu noktada, "ruh deliği" de yanlış tanımlamalardan biri. Bu oluşum işlevi itibariyle bir ruh deliği değil. Terim de yakıştırma da yanlış.

Esasında dolmen ana niteliği itibariyle ana tanrıçanın rahmini temsil eden bir düzenleme. Dolmenler geçişler itibariyle, dönüşümler dizgesi içinde, zamanın nasıl doğup bittiğini ifade eden ve insan ruhunun da sürekli geçişleriyle ele alınması gerektiğini gösteren törensel bir kozmik evren merkezi. Kendi coğrafyası içinde baktığımız zaman dolmenin kazandığı anlam daha net bir şekilde ortaya çıkıyor, çünkü herhangi bir dolmen veya dolmen grubunun arkasındaki veya özellikle de önündeki ufka hâkim tepelerin ve doğal oluşumların durumu, sağdaki soldaki coğrafi oluşumların konumu gibi hususlar, bütün dolmenlerde belirli bir kurgusal prensibin veya jeomantik öngörüşün söz konusu olduğunu ve hiç de rastlantısal yapılmadıklarını netlikle gösteriyor.

Bu noktada, Traklardan arda kalan önemli kültürel veriler olarak dolmenlerle yakın ilişkisi görülen tümülüsler önem taşıyor.

Trakya’da çok sayıda tümülüs ve bu tümülüslerin de çok değişik tipleri var tabii ki. Tümülüslere baktığımızda kolayca algılanabilen bir gerçek vardır. Bu da tümülüslerin kutsal dağ ve bir evren sembolü olmaları durumu. Burada, Mısır pramitlerinde de karşımıza çıkan Hieron Oros (kutsal dağ) kavramının aynı biçimde Trak mentalitesinde de yer aldığını görüyoruz.

Tümülüs hayli erken süreçlerden başlayarak hayli geç aşamalara kadar devam etmiş bir kültür anıtı tipi ve dolayısıyla da içinde yer aldığı alanlar da kültür komplekslerini ve kültür alanlarını oluşturuyor. Tümülüsler de diğer anıtlar gibi kültür anıtları. Her ne kadar cenaze kültürleriyle bağıntılı olsalar da esasında Trakların kültürel göstergeleri ve doğal olarak da, Trak âleminde kutsalın göstergeleri; yani bazı kişilerin iddia ettiği gibi biçimsel olarak ele alınıp çalışılabilecek ve Trakoloji dışında değerlendirilecek oluşumlar hiç değil. Tabii ki bir Trak tümülüsü konunun yabancıları olan bir klasik arkeolog veya prehistoryacı tarafından da yanlış değerlendirilecektir. Ne yazık ki bu böyle de olmuştur. Bu anıtları Trakoloji dışında kalan alanlardan gelmelerine rağmen çalışmaya kalkışan kişiler ne yazık ki bunları tam anlamıyla algılayamadıkları gibi, büyük yanlışların da mimarı oldular. Bu tip kişiler şu anda da yanlışlara ve hatalara sebep olmaya devam ediyor. Bu anıtları çalışmak bir epigrafın hiç altından kalkacağı bir iş olmadığı gibi, klasik Yunan uygarlığını inceleyen tarihçilerin ve arkeologların da üstesinden gelebileceği bir işi değil. Ortadaki yanlışlar bunun en güzel ispatı. Öyle olmadığı halde “Trak kralına ait” diye lanse edilen cesetler ve birçok uydurma terim ve yakıştırma ortada. Bunların kaçta kaç gerçek? Hemen hemen hiçbiri!

Kutsal dağ kavramıyla bütünleşmiş anıt tipi olan tümülüs esasında Balkanlar’ın değişik toplulukları tarafından olduğu gibi pek çok bölgede de kullanılmış bir kültür objesi. Tipleri üst yapıdaki benzerliklere rağmen alt veya iç teşkilatlar açısından farklılıkla gösteriyor. Bu da etnik ve kutsal kimlikler kadar süreçlerle de irtibatlı bir durum; fakat ana oluşum itibarıyla Trak tümülüs ve tabii ki cenaze kültür algılamasıyla bağıntılı olarak teşkilat düzeninde bir süreklilik ve bütünlük arz ettiği fark ediliyor. İster dolmen isterse de kubbeli mezar odası, ister ahşap oda isterse de taş örme olsun Trak cenaze anıtlarında aşağı yukarı birbirini tamamlayan bir oluşum var; onlar Trak kutsal kimliğinin göstergeleri. Onlar Traklarda “kutsal”ın göstergeleri, yabancı toplulukların değil!

Farklı topluluklar tarafından yapılmış tümülüsler için farklı yaklaşımlar olabilir mi? Tabii ki olabilir. O da o sahaya ilgilenen kişilerin sorunu.

Tümülüs evrensel bir olgudur; fakat Trak tümülüsleri Traklar tarafından yapılmış, onların kendi kutsalının göstergeleri. Bu sebeple de Makedonyalıların, İliryalıların, İskitlerin ve diğer çağdaşlarının benzeri anıtlarından farklılar. Onlar “Trak kutsal âlemi”nin göstergeleri.

Bazı tümülüslerin içinde yer alan mezar odalarındaki freskler ve kabartmalar Trakların kutsal dünyasını algılamamızda çok büyük önemi haizdir. Özellikle, Bulgaristan’da bulunan örnekler bu noktada çok önemli. Ülkemiz topraklarında şu an itibarıyla bu tip anıtların sayısı hayli sınırlı. Bulgaristan’da hem teknik açıdan, hem estetik açıdan, hem de kutsal nitelikleri açısından büyük öneme sahip örnekler mevcut.

Bazı tümülüsler altında bulunan mezar odalarında, Kızanlık mezarında olduğu gibi kubbe üzerinde bir fresk yer alıyor. Kızanlık mezarının kubbesi üzerindeki freskte ilginç bir sahne düzenlemesi var. Genellikle sahnede yer alan en önemli figürler kral ve kraliçe olarak betimlenmekteyse de, esasında bu sahnedeki karakterler kral ve kraliçe değil. Gerçekte bu bir “simpozium” sahnesi. Karşımızda bütün heybetiyle duran kadın ise, Bentis deyin ya da başka bir adla adlandırın, ana tanrıça. Bu sahne bütünlüğü içinde ölümlünün yaşamsal dizgesinin bitip yeni sürece geçmesini temsil eden ve hayatı kontrol eden ana tanrıça kavramı karşımıza çıkıyor. Karşısında ise elindeki cenaze ayiniyle bağıntılı bütün sembolleri ve ölümsüzlük suyuyla ölümsüzlüğe giden bir yöneticiyi görmekteyiz. Sahne düzenlemesi bize bunu gösteriyor. Bunun bir cenaze sahnesi olduğu aşikâr. Buradaki at yarışları ve at yarışlarıyla bağlantılı araba yarışı sahneleri de Trakların cenaze törenlerinde yaygın olarak yapıldığını bildiğimiz bu etkinlikleri karşımıza çıkarıyor.

Bulgaristan’da yine bu tip ilginç düzenlemelerden birinin yer aldığı Svaštari mezarı da önemli bir anıt. Svaštari’de odanın şekillenmesi ve içindeki düzenlemeler çok ilginç. Özellikle tonozun altına gelen bölümdeki betimleme Trakların mezar sahnelerinde sıklıkla rastladığımız bir cenaze sahnesi düzenlemesi. Bu da esasında pek çok yerde karşımıza çıkan ana tanrıça ve atlı düzenlemesinin bir örneği.

Bazı yerlerde Trak atlısı denen bu atlı betimlemesi esasında Trakya dışında çok, pek çok bölgede karşımıza çıkan bir görsel biçimlendirme.

Doğu Avrupa’da veya Orta Asya’da, kısacası tüm Avrasya boyunca steplerde de çok sayıda örneği olan bir sembol. Trak atlısı olarak adlandırılması da esasında tam anlamıyla bir gerçeği yansıtmamakta. Bu “atlı” betimlemesi özellikle bronz çağı ve erken demir çağı sürecinde yaygınlık kazanan bir güneş kültünün ve dolayısıyla da bir ölüp doğma kültünün uzantısı olarak karşımıza çıkıyor.

Svaštari mezarı bu noktada, atlı betimlemesi için önemli bir çıkış noktasını temsil ediyor. Bu mezarda görüldüğü gibi, atlının tüm sahnesel açılımı, ana tanrıça tarafından ölümsüzlük tacının ölümlüye giydirilmesi; yani Kızanlık mezarının kubbesinde yer alan sahnenin bir başka ifade biçimi. Bu konunun çok değişik açılımlarla karşımıza çıkan, fakat özde aynı ana figürleri ve ana kavramların yansımalarını barındıran çok sayıda örneği mevcut. Bu temanın Trak ikonografyasının belki de en belli başlı sahnelerinden biri olduğunu söylememiz de mümkün.

Bu sahnenin çok değişik bir örneği de Kırklareli, Pınarhisar ilçesi, İslambeyli tümülüsünde bulunmuş olup şu anda bazı parçaları İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde, bazı parçaları da Kırklareli Müzesi’nin bahçesinde sergileniyor.

Trak atlısı olarak belirtilen kabartmalar çok geniş bir coğrafyada karşımıza çıkan ve özellikle de bronz çağı sürecinde şekillenip zaman içinde değişimlere uğrayan bir güneş kültünün parçaları. Trakya’da daha çok Trakların yaşam alanı dışında kalan bu bölgede enporiumlarda ve kolonilerdeki halkın kutsamış olduğu bir kült objesi ve çok sayıda da örneği mevcut.

Bu tip ilginç buluntulardan biri de Alexandrova mezarının kubbesinde yer alıyor. Burada çok ilgi çekici bir betimlemeler bütünü görülüyor. Bulgar araştırmacılar burada yer alan bir figürü Tanrı Zalmoksis figürü olarak değerlendirmek istese de, esasında görülen sahne daha farklı bir açılım getiriyor. Bu sahne klasik mitolojiden gelen bir temanın Trak tinsel ortamına uyarlamasının bir yansıması. İkonografik çözümlemesi itibarıyla baktığımız zaman, genel niteliğiyle Argonotlar efsanesi içinde yer alan bir konunun uyarlaması. Trak yorumuyla baktığımız zaman da gördüğümüz gibi, ölümsüzlüğe gidişle ilintili sembolik bir boğa avı sahnesi olarak karşımıza çıkıyor. Trak inanışlarında boğa, ölüm ötesine ilintili bir sembol olarak belirginleşiyor.

Trak tümülüs kazılarında bulunan örnekler çeşitlilik gösteriyor. Son zamanlarda Borova’da ortaya çıkarılan bir tümülüste bir atlı araba bulundu. Bu çok yeni bir buluntu.

Bu tip arabalara benzer bazı örnekler Yunanistan'da da ortaya çıkmıştı. Son yapılan kazılarla bulunan verilere göre, Trak arkeolojisinde bu arabaların sayısı artmakta.

Trakya üzerinde çok sayıda, altında değişik tiplerde gömü şekillerini gizleyen tümülüsler var. Tümülüsler genelde benzer özellikler gösterse de, altlarındaki gömü tipleri çok farklı. Örneğin Edirne ili, Lalapaşa ilçesi, Ömeroba köyü yakınlarındaki Aktaş tümülüsünün altında bir dolmen bulunduğunu çıplak gözle bile tespit etmek mümkün. Üstteki toprak tabakaları aktığı için toprak yığını altında kalan dolmenin izleri çok net olarak görülüyor. Ömeroba bölgesindeki tümülüsler genel niteliği itibarıyla erken dönemlere gidiyor. Bu köy ve çevresindeki alanda çok sayıda tümülüs var. Yoğun tümülüslere rastlanan bir diğer bölge, Süloğlu ilçesi sınırları içinde kalan Küküler Vadisi. Bu vadinin hemen doğusunda yer alan bir grup tümülüs hayli görkemli bir görünümü haiz. Bir grup tümülüs de hemen vadinin batı kesiminde bulunuyor. Küküler Vadisi enteresan bir coğrafi konuma sahip; muhtemelen iki farklı Trak kabilesinin sınırında yer alıyordu.

Tümülüslerin sadece cenaze anıtları olmaktan öte siyasi bölünmelerde ve belirli alanların tespitinde de bir tür sembol olduğunu gösteren örnekler var. Bunların en önemlilerinden biri, hiç şüphesiz Küküler Vadisi. Bu durumla tümülüsler onları yapan aile, klan veya kabilenin önemli kurucu ve atalarının kalıntılarını içinde saklayan kutsal bir oluşum olarak karşımıza çıkıyor. Bu şekliyle de orada yaşayan toplulukların ataları aracılığıyla bu topraklarda hak iddia etmesini sağlayan bir kanıt olarak belirli alanlarda yer alıyorlar.

Tarkya'daki tümülüsler genelde tek örnekler olmaktan çok, belirli gruplar şeklinde. Bugün tek örnek olarak gördüğümüz tümülüslerin de çevresinde veya içinde buldukları coğrafyaya uygun olarak bir bütünlük arz eden peysaj içinde mutlaka başka tümülüsler vardı. Bu tümülüsler ya yok olmuş ya da fark edilemeyecek boyutlara gelmiş olabilir.

Son yıllarda, topraklarımızda yer alan tümülüsler hakkında bilgi verebilecek birçok tümülüs kazısı yapıldı. Bunların önemli bir bölümü de kamuoyuna yansımada. Bu noktada Tekirdağ'da yapılan çalışmaları ve Edirne'de yapılan bir kazıyı belirtmek gerekir. Edirne'de yapılan çalışma Lalapaşa ilçesi Çömlekakpınar köyünün kuzeyinde bulunan bir nekropol alanında yer alan tümülüslerden birine yönelikti. Bu tümülüs, yakma geleneğine bağlı Traklara özgü bir nitelikte karşımıza çıkarken, ele geçen malzeme Roma dönemine aitti.

Bulunmuş olan mezar muhtemelen Roma dönemi Trakya'sının yerli aristokrat ailelerinden biriyle ilişkili bir şahsa aitti.

Tekirdağ, Trak kültürel kimliğini Trakya'nın kuzey kesimi kadar yansıtan bir bölge değil; yabancı etkilere daha açık bir yer, hatta yabancı işgal ve iskân bölgesi olarak dikkat çekiyor. Hatta mevcut tümülüsler çoğunlukla bu bölgede bulunan yabancı yöneticiler ve soylularla irtibatlı olarak yapılmış mezar anıtları şeklinde karşımıza çıkıyor, çoğunlukla da Hellenistik döneme ait örnekler olarak teşhis ediliyor. Bunlar için en güzel örnekler Mib ve Hareket Tepe tümülüsleri. Bu tümülüsler genel özellikleri itibariyle Traklardan çok, bölgede hâkimiyet kuma çabasına girişmiş başka kültürlerle irtibatlı olduklarını gösteren özellikler sergiliyor. Tekirdağ ili sınırları dahilinde yapılan bazı tümülüs çalışmalarına sahne olan diğer örnekler için de hemen hemen aynı durum söz konusu.

1930'lu yıllarda özellikle Arif Müfit Mansel başkanlığında yapılan kazılarda da birçok tümülüs araştırma konusu oldu. Bunların büyük bir kısmı, Roma vasalı olarak Doğu Trakya'da bir müddet hâkim olan otonom Trak Krallığı ile irtibatlıydı; dolayısıyla bu tümülüslerde bulunan eşyalar bu süreci yansıtıyordu. Tümülüslerin önemli bölümü de otonom krallığa baş kentlik yapmış olan Vize çevresinde yer alıyordu.

Bu noktada, özellikle Hellenistik dönem öncesine giden ve Trak kimliği net olan bir tümülüs kazısından bahsetmek gerekir. Ne yazık ki bu kazı hakkında fazla bir yayın yapılmadı. Kazı ekibinde bulunanlar dışında, farklı kişilerce yayın yapabilmek için sahiplenilmeye çalışılması da dikkat çekici. Bu kazı çalışması Trakya Üniversitesi ve Kırklareli Müzesi Müdürlüğü tarafından ve şahsımın da bizzat bilimsel danışmanlardan biri olarak yer aldığı bir ekip tarafından gerçekleştirildi. İlginçtir ki şu anda bu kazı hakkında yayın yapma gayretine girişen kişiler bu ekibin içinde yer almadıkları gibi, kazı süresi boyunca da bölgede bulunmuyordu.

Bu kazı Kırklareli ili, merkez ilçeye bağlı Yundalan köyünün hemen gerisinde bulunan ve birden çok tümülüsden oluşan bir nekropol alanınınında yapıldı. Çalışmalar başladığında hayli ağır bir hasara sahip olan tümülüs altında bulunan mezar mahalli bir Trak şefine aitti. Bu mezarın bir kaya kitlesi içine oyulmuş olması özellikle cenaze kültürleri ve kaya kültürleri arasındaki bağlantıyı göstermesi bakımından önem taşımaktaydı. Mezar odasını teşkil eden alan içinde cesede rastlayamadık. Bu alanın bir ucunda kül kalıntıları ve taşlar üzerinde de yakma izleri açıkça görülmekteydi. Mezarın sahibine ait olan ceset yakılmıştı.

Yakma izleri gösteren alanın hemen yanında, toplamda epey yekûn tutan mezar eşyaları yer almaktaydı. Bunlar arasında keramik ve metal eşya önemli miktardaysa da, metal eşya bazı aksamlar dışında tahrip olmuş durumdaydı. Ayrıca, mezar sahibinin savaşçı kimliğini belgeleyen ve kösele üzerine demir aplik olarak tutturulmuş parçalarla takviye edilmiş gövdenin üst kısmına göre şekillendirilmiş omuzlardan atkılı tipte bir zırh dikkat çekmekteydi. Bu zırh dışında fırlatmaya uygun hafif mızraklar ve yakın dövüş için yapılmış ağır süvari kargıları mezarın yan kısmında durmaktaydı.

Bunlar dışında mezarda muhtemelen Trakya'daki Grek kolonilerinden alınmış olan değişik boyutlarda anforalar ve lüks keramik kaplar bulunmaktaydı. Bu kaplar içindeki kırmızı figürlü bir krater özellikle göz dolduran bir örnek olarak dikkat çekmekteydi. Krater üzerinde yer alan sahne de bir simpozium betimlemesi olup, bu keramik topluluğunun gerçek işleviyle uyumlu bir görüntü sergilemekteydi.

Bu keramik kaplar dışındaki metal kaplardan birinin üzerinde -ağır tahribata rağmen- bir Dionysos tasvirinin bulunduğu fark edilmekteydi. Metal kapların büyük bir kısmı bakır veya bronz olmasına rağmen, gümüş kaplar da vardı. Şu anda Kırklareli Müzesi'nde sergilenmekte olan malzemenin bir kısmı arasında yer alan üç gümüş tas özellikle dikkat çekici; çünkü Trak geleneğinde bu tip gümüş veya altın kapların, özellikle belirli törenlerde kullanılan ve yöneticilerin yönetim bölgeleri üzerindeki hâkimiyetlerini gösteren bir sembolik obje olduğunu ve hiyerarşik derecelenmeleri temsil ettiğini bilmekteyiz. Bu üç gümüş kap da mezarın ait olduğu savaşçının yönetici kimliğini ve ona bağlı üç yönetim bölgesi veya yönetim ögesini gösteren bir hâkimiyet sembolüydü.

Bu mezar eşyasının yanında fakat ayrı bir mekân içinde bulunan at gömüsünün mevcudiyeti Traklar için olağan olsa da, buradaki gömü biçimi, daha çok Karadeniz'in kuzeyindeki steplerle bağlantı gösteren bir nitelikteydi. Burada bulunan amforalar da aynı duruma işaret eder gibiydi.

Kazı esnasında bulunmasa da, çeşitli noktalarındaki izlerden içinde küller ve mezar eşyası olan ahşap bir mezar odasının kaya içine oyulmuş alan içine yapıldığını, bu odanın üstünün irili ufaklı taşlarla doldurulduğunu ve üst kesime tümülüs ana gövdesinin yerleştirilmiş olduğunu algılamak mümkündü. Zaman içinde ahşap bölümler çürüdüğü için üstteki taş dolgu direkt olarak mezar odası içindeki eşyaların üstüne düşmüş ve bu eşyaların kırılmasına yol açmıştı.

Bu arada, tümülüs dolgu toprağı içinde belirli aralıklarla yapıldığı anlaşılan törenlerde yakılan ocakların izleri teşhis edilebilmekteydi. Ayrıca dolgu toprağı içinde, mezar odasının az yukarısında sivri ucu aşağıya gelecek şekilde duran bir ağır kargı ucu yer almaktaydı. Bu kargı ucu cenaze töreni esnasında yapılan bir törensel eylemin uzantısı olarak dolguda yer almakta ve benzerleri eylemlerin örneklerine rastlanan Avrasya stepleriyle bağıntılı olarak önemli bir örnek teşkil etmekteydi.

Traklar tarafından yaygın olarak kullanılmasa da, Trak yöneticileri tarafından sikkeler bastırılmıştı. Oris yöneticileri kadar, diğer bazı Trak dilli toplulukların yöneticileri de para bastırmıştı. En erken Oris yöneticilerinden en geç Sapia yöneticilerine kadar tüm Trakya üzerinde sikke buluntuları oldukça önemli bir yer tutuyor. Özellikle Makedonya yayılmasını durdurduğu gibi Oris hâkimiyetini tekrar yaygınlaştıran III. Seuthes'in sikkeleri bu noktada ilginç örnekler teşkil ediyor.

III. Seuthes, Oris Krallığı açısından önemli bir hükümdar. İskender'in Makedonya hâkimiyeti sürecinde ve onun ölümünün akabinde Trakya'ya hâkim olan ve Oris gücünü tekrar canlandıran bir yönetici. Özellikle de adını taşıyan Seuthopolis kentinin kurucusu olarak çok ünlü.

Bu iskân birimine "Seuthopolis kenti" deniyor; fakat Seuthopolis esasında anladığımız biçimde bir kent değil. Trakya'da benzeri örneklerde olduğu gibi burası da bir kutsal yerleşme ve kutsiyeti öncelik taşıyan bir iskân merkezi, çünkü Seuthopolis'teki yerleşmeyi kuran Oris yöneticisi III. Seuthes de diğer Oris yöneticileri gibi bir rahip kral. Bu nedenle kurduğu yerleşme de kutsal bir idari merkez. Teşkilat özellikleri de diğer Trak iskân alanlarıyla örtüşen özellikler sergiliyor.

Seuthopolis, halihazırda Bulgaristan'da Kazanlılık yakınlarında bir baraj gölü altında bulunuyor. Burada önemli boyutlarda kurtarma kazıları yapıldı. Bulgarlar büyük projelerle alanın etrafını çevirerek tekrar suların altından kurtarma projeleri geliştiriyor.

Seuthopolis'in planına baktığımızda karşımıza çıkan, bir kutsal merkez. Seuthopolis'in içinde halk yaşamıyordu. Merkezinde, Dyonisos'a adandığı söylenen -Dyonisos'tan ziyade muhtemelen bir Zagreus kültü bağlantılı- bir altar olduğunu ve bunun dışında esas kut sal merkezde de Kabiron kültlerine adanmış bir altanın bulunduğunu bilmekteyiz.

Bunun dışındaki diğer birimlerin hepsi idari mekânlar ve dini birimlerden oluşuyor ve günlük olarak dinsel işlevlerin yerine getirildiği bir niteliği haiz kılınmış bulunuyor. Bunun dışındaki yerleşim alanı da tamamen şehrin etrafındaki alana dağılmış durumda; yani kent dense de esasında Seuthopolis bir kutsal merkez. Aynen Vize'nin ardında yükselen Karakucak Tepe'de olduğu veya başka yerlerde de karşımıza çıktığı gibi.

Trakların yerleşme dinamiği dini sistem ve coğrafi yapının şekillenmesiyle yönlendirilen bir olgu. Bir Trak şehri ya da Trak tapınağından bahsederken çok dikkatli olmamız gerekir. Son dönemde, birileri ilk defa bir Trak tapınağını bulduğunu belirtti. Esasında kendilerinin bulmuş olduğu yer bir Trak tapınağı değil, bölgesel idari görev üstlenmiş bir Trak şefinin sembolik idari iskân merkezini destekleyen yaşam birimlerinden oluşan bir alandı.

Bu tip bir buluntu da esasında Trakya için ne ilk ne de son; çünkü Trakya'da bu tip iskân alanları çok fazla. Yüzeysel araştırmaları çalışmalarında bunlar çok daha önceki tarihlerde de bulundu. Kaldı ki bulunan yer de bir Trak Tapınağı değil. Gerçek Trak Tapınakları olan kaya sunakları ve kaya altarı da esasında bundan önce bulundu.

Bu tip kutsal yönetsel yerleşim alanlarından biri de Edirne'nin Lalapaşa ilçesi Dombay köyünün hemen arkasında Dombay Kalesi olarak bilinen mahalde karşımıza çıkıyor. Üstteki yapı bir ortaçağ kalesi; fakat içindeki define çukurlarına baktığımız zaman daha erken bir dönemin varlıklarını gösteren izleri teşhis etmek mümkün. Burası bir Trak yöneticisinin kutsal merkezi olarak karşımıza çıkan alan içinde bulunan merkezi bir yapı. Buna benzer bir durum, Yağcılı'da da karşımıza çıkıyor.

Bu noktada Vize ilginç bir merkez. Önemli ölçüde Roma etkisiyle teşkilatlandırılmaya çabalanmış olsa da Trak kimliğini koruyor. Vize'de son yıllarda yapılan kazılarda ilginç buluntular çıkarıldı. Tiyatro olarak bilinen yapının kazısı esnasında çıkan bir büst bu noktada çok ilginç bir durum sergiliyor. Büstün bulunduğu çukur, domuz pisliklerinin atıldığı bir yer ve oraya atılmasının nedeni de net değil. İnsanın aklına bir soru geliyor: Vize'deki krallığın son yıllarında bir isyan dalgası mı vardı, bu durum acaba o süreçle mi bağlantılı?

Vize'nin hemen yanında Çömlektepe olarak bilinen eski bir yerleşim alanı var. Çömlektepe genel niteliği itibarıyla çok yoğun keramik malzemesi veren bir alandır.

Burada Roma süreci ve otonom krallık sürecine ait bol miktarda malzeme bulmak mümkün. Muhtemelen bu alan Kotis'in Roma'dan gönderilen elçi heyetini karşılamak için yaptırmış olduğu, Roma tanrılarına adanmış tapınağın bulunduğu bölge. Yaklaşık on yıl kadar önce yüzeyde çok büyük ve belli bir abidevi eserde kullanılmış olduğu intibasını veren iri blok taşlara rastlanmaktaydı.

Şu anda Trakya'da çok uzun süredir tartışılan ve aynı zamanda da yanılgılara neden olan bir başka konu daha var: Erken süreçte var olduğu iddia edilen ve "menhir" olarak adlandırılan, iri ve kaba dikilitaşlar. Uzun bir süre boyunca Trakya'da büyük yanılgılara sebep teşkil eden bir konu oldu bu. Taşların iddia edildiği gibi menhir olmadığı gayet açık bir biçimde ortada. Bunlar ortaçağ süreci ve sonrasında Trakya'da bulunan köylerin mezarlıklarından kalanlar. Bölgeyi iyi tanımayan ve doğal olarak da bilgi düzeyi yetersiz olan kişilerce uydurulmuş bir safsata olarak ortalıkta dolaşan menhir tezi artık tamamen çökmüş bulunuyor.

Bu tez için en önemli çıkış kaynağı olarak gösterilen yer, Lalapaşa ilçesine bağlı Çömlekakpınar köyünün güneydoğusunda bulunan ve Kırıkköy olarak bilinen mahal. Bu mahalde büyük dikilitaşlar bulunuyor. Taşlar yaklaşık elli yıllık aşkın bir süreç boyunca Kırıkköy menhirleri olarak anılageldi; fakat esasında Kırıkköy menhirleri savı hiçbir gerçeklik taşımıyor. Kırıkköy, Trak süreciyle ilgili değil. Bunlar daha sonraki süreçte Trakya'ya kurulmuş ve 20. yüzyıl başına kadar da aynı çevrede var olmuş bir köyün mezarlık alanları. Son yıllarda bu alanda yapmış olduğumuz araştırmalardaki veriler bu alanın mezarlık olma niteliğini teyit ederken, Kırıkköy'e köy kimliğini veren Osmanlı arşiv kayıtları da ortaya çıktı. Hatta Bulgaristan'da son yıllar içinde benzeri alanlarda yapılan kazılar ve tarihleme çalışmaları, gerçeği, yani bu alanların mezarlık olduğunu ve 500 veya 300 yıllık bir süreçte kullanılmış olduklarını ortaya koydu. Gerçi işi bu kadar büyütme de gerek yoktu, çünkü bölgede yaşayan eski köylerin halkı bu gerçeği açıkça ifade etmekteydi. Ne yazık ki onları dikkate alan olmamıştı.

Kırıkköy de esasında 20. yüzyılın başına kadar ayakta kalan 22 haneli bir köy. Kırıkköy diye tanıdığımız alan da bir menhir alanı değil, Kırık adını taşıyan köyün mezarlığı. Bu tür dikilitaşların bulunduğu köy mezarlıkları hemen hemen tüm Trakya köyleri çevresinde çok ama çok sayıda mevcut. Bu dikilitaş alanlarının konumları ve miktarları hakkında bilgi sahibi iseniz, menhir tezinin ne kadar saçma olduğunu çok daha kolay anlarsınız. Bu tip mezarlık alanlarının sayısı bu alanların kutsal alanlar olmadığını zaten net bir biçimde ifade ediyordu.

Burada yanlışya neden olan şey, köylerin ortadan kalkması ve mezarlıkların ayakta kalması. Esasında köy kalıntıları çok uzakta değil. Dikkatsiz çalışır ve araziye de tanımazsanız, yanlışya uğramanız son derece doğal. Hele hele çalıştığınızı iddia ettiğiniz süreç dışında bilginiz de yoksa iş iyice vehamet kazanır. Trakya'da da böyle oldu. Yanılgı kaçınılmazdı.

Trakya'da göçler ve değişken nüfus dinamiği yanlışya neden oldu. Çok saydaki eski köyden geriye bir şey kalmamıştı. Çevredeki köylerin önemli bir bölümüne de göç hareketleriyle oldukça yakın tarihlerde yerleşilmişti. Eski köylerin sahipleri ataları değildi. Eskiden çevrede köyler olduğu dışında fazla bir bilgi de yoktu, fakat halk inanışları ve folklorik bellek birçok şeyi yine de koruyordu. Köylerde yaşayanlar çok önemli bilgilere sahipti. Yalnız, köylü köylüydü, akademisyen ise akademisyen. Akademisyen "her şeyi bilen"di. Köylüler her şeyi söylüyordu. Ama dinleyen olmadı. Böylece bu saçma ve gerçek dışı görüş uzun bir süre geçerliğini korumuş oldu, hatta menhir mezarlığı gibi saçma sapan ifadelere dönüşerek yaşatılmaya çabalandı.

Trakya'da köylerin büyük bir kısmında nüfus hareketleri önemli değişikliklere neden olmuştu, ama kültürel kimliğini hiç değişmeden koruyan köyler de vardı. Oralarda yaşayanlar bölgeye ilk gelen atalarını da kabristanlarını da çok iyi hatırlıyor ve hatta artık mevcut olmayan köyler hakkında da bilgi veriyordu. Ahmatlar köyü bunun en güzel örneklerinden biri; Topçular da. Oralarda da dikili taşları olan mezarlıklar var, hem de Kırıkköy ile tıpa tıp benzeşen mezarlıklar. Domurcalı'da da artık görünümü bozulmaya başlasa da muhteşem dikili taşları olan bir mezarlık bulunuyor, Süleymandanişment'te de, Tatarlar'da da. Tüm Trakya'da, topraklarımız dahilinde ve dışında da bu tip mezarlıklar var. Yaşlılar hep gerçeği aktarmaya hazır; yeter ki siz gerçeğe, gerçek bilgiye ulaşmak isteyin. Muhteşem bir kültürel belleğe sahip olan köy yaşlıları bize gerçeği her zaman aktarıyor. Onlar da her zaman bu dikilitaşların mezarlık olduğunu anlatıyor, hatta mezarlarda defnedilmiş kişilerin yattığı yeri bile söylüyorlar. Halkın belleği güçlüdür.

Esasında araştırmanızı ciddi bir biçimde ele almışsanız, basit bir pusulayla bile bu taşların yönlerine bakarak hangi sürece ait olduğunu söyleyebilirsiniz, dini kimliğini tespit edebilirsiniz; Müslüman mı Hıristiyan mı anlarsınız.

Şu anda Trakya’da karşımıza çıkan, dikilitaşları olan mezarlık alanlarının büyük bir çoğunluğu İslami mezarlıklar. Hıristiyan olanlar da yok değil tabii ki. Ahmatlar gibi köylerin yaşlıları bu farkı o kadar güzel ifade ediyor ki, hayranlık duyuyorsunuz.

Esasında bu büyük dikili taşlı mezarlıkların gerçek sahipleri arasında Bektaşiler önemli bir yer işgal ediyor. Bunlar arasında Kalenderi Bektaşilerin önemli bir yeri var. Hıristiyan mezarlıklarında da benzeri düzenlemeler görülebiliyor. İlginç ve aşikâr olan da bu Hıristiyan grupların da diğerleri gibi bu büyük mezar taşı kullanma geleneğini Ota Asya ve steplerden alıp buralara getirmiş olması. Dikkat edilirse bu bağ çok açıkça görülebiliyor.

Mezarlıkların önemli bir bölümünde halk ifadesiyle “karataş” denen bu dikilitaşların yanında, üzerlerinde kitabe de bulunan Osmanlı dönemi mezar taşları var. Bazı kişilerin iddia ettiği gibi, her yerde tamamen karataş da kullanılmamıştır. Karataş kullanımının 18. yüzyıla kadar hâkim olduğu aşikâr. 18. yüzyılın ilk çeyreğinin ardından üzerlerinde kitabe ve süsleme bulunan taşlar da kullanılmaya başlandı. İslami ve Hıristiyan mezarlıklar kesinlikle birbirine karıştırılmadan kullanılırken, yazılı ve süslemeli taşlar mezarlıklarda bu süreçten sonra kullanıldı.

Ömeroba’daki mezarlığa dikkat ederseniz, karataşları burada kitabeli ve süslemeli Osmanlı mezar taşlarıyla birlikte görüyorsunuz. Burası, bu özelliği haiz çok sayıdaki köy mezarlığından biri.

Bazı kişiler bu karataşların eski Trak dönemi mezarlıklarından veya Trak dönemi tapınak alanlarından sökülüp bu mezarlıklara getirildiğini söylüyor. Bu sadece bir hayal, çünkü bu tip tapınak alanlarıyla bağlantılı olmaları mümkün değil. Böyle tapınak alanları Trakya’da yoktu. Trakya’da kutsalın en önemli göstergeleri kaya sunakları veya kaya altarlarıydı. Bulgaristan’da yapılan kazılar ve karbon 14 tarihleri bu düşüncemizin ne kadar doğru olduğunu gösterdi. Bu tip taşların kullanıldığı alanların arasında insan kalıntıları bulundu ve karbon 14 tarihlemeleri de bu taşların ve tabii ki mezar alanlarının da Osmanlı süreciyle bağlantılı olduğunu artık kanıtladı.

Gerçi bu bilgiler Bulgaristan’dan gelmeden önce de Edirne ve Kırklareli kapsamında eski köy mezarlıklarında yaptığımız çalışmalar bu olguyu ve gerçeği açıkça ortaya koymuştu.

Çok sayıda eski köy mezarlığında çalışma yaptığımız için, iddia edildiği gibi bu mezarlıkların hepsindeki taşların yazısız olmadığını biliyorduk.

Bunun ilginç örneklerinden biri, Çömlekköy'ün yanı başındaki eski mezarlık alanı. İlk bakışta tamamen karataşlardan oluşmuş gibi duruyor. Halbuki burada bulunan ve tarih veren bir Osmanlı mezar taşı mevcut. Çömlekköy'de önemli bir Osmanlı yerleşmesinin kalıntıları köyün hemen yanı başında duruyor. Bir Osmanlı av köşkünün kalıntıları var burda. Bazı kişiler tarafından menhir olarak adlandırılan taşları haiz bir mezarlık da var, ama bu mezarlıkla ilişkili olan ve genellikle pek çok araştırmacının gözünden kaçan Osmanlıca yazılı bir mezar taşı da mevcut ve 1735 tarihini taşıyor.

Bu tipte kitabeli Osmanlı mezar taşlarıyla karataşların iç içe olduğu mezarlıklar o kadar fazla ki, sadece bu konu bile başlı başına bir konferans konusu teşkil edecek nitelikte; fakat çok dikkat çekici bazı yerleri anmadan geçmek mümkün değil. Bu tip kitabeli mezar taşlarından biri, karataşların yoğun olarak bulunduğu Lalapaşa ilçesi Güçüköğünlü veya Gücünlü köyündeki Kocamezarlık veya Eski Mezarlık olarak bilinen mezarlığın ortasında, muhtemelen 19. yüzyıl başlarındaki yeniçeri ocağının kaldırılmasına bağlı yıkımlar esnasında tahrip edilmiş bir türbede kalıntısı içinde duruyor. Çok güzel bir hat örneğine sahip, 15. yüzyıldan kalma bir mezar taşı Aynı mezarlıkta bunun haricinde başka kitabeli bir taş görülüyor; fakat karataşlar çok heybetli ve gerçekten gösterişli. Kırıkköy'dekileri hiç de aratmayacak nitelikte.

Bu tip mezar taşlarının en ilginç örneklerinden biri de Hacıdanişment köyünün hemen yanında, Türbe olarak bilinen bir mahalde bulunuyor. Alan içinde çok büyük karataşlar var. Bu taşları incelediğimiz zaman yönlerinin kuzeydoğu-güneybatı olduğu görülüyor. Bu devasa taşların hemen yanı başında bir türbe ve dergâh kalıntısı dikkat çekiyor; büyük karataşlar arasında tahrip edilmiş vaziyette duran, işlenmiş ve kitabeli Osmanlı devri mezar taşları bulunuyor. Bu taşlar arasında da gerçekten çok özenli bir işçiliğe sahip bir örnek var. Bu da 15. yüzyıla ait bir Osmanlı mezar taşı örneği. Hayli tahrip olmasına rağmen özenli hat ve süsleme özellikleriyle dikkat çekici. Baş kısmında bulunan, fakat şu anda kırık olarak az ötede duran kavuk tipine baktığımız zaman da bu taşın önemli bir Bektaşî babasına ait olduğunu fark etmekteyiz.

Bu tip örnek çok fazla. Kırklareli'ne bağlı İnce beldesinin yanı başındaki Tekke veya Ulukonak'taki yıktırılmış tekkenin ve haziresinin kalıntılarını da ihtiva eden kabristan da, Edirne ili Lalapaşa ilçesi Yünlüce köyündeki Yünlüce Baba yatırını da bu noktada dikkat çeken örnekler. Bektaşî kimliği tarihsel olarak bilinen bir Osmanlı komutanı tarafından yaptırılan, Edirne'de ünlü Gazimihal Camii bahçesindeki yazılı karataş ve benzerleri, hepsi Bektaşî kimliğini açıkça ortaya koyan yerler. Tabii bir de bir Mevlevî dergâhının haziresindeki yazılı bir karataş var; Edirne'nin Muradiye Camii olarak bilinen bir 15. yüzyıl yapısının haziresinde yer alıyor. Bunlar Trak dönemiyle de, Trak döneminin öncesi veya sonrasında da ilişkili değiller. Çoğunluğu Osmanlı süreci içinde kalan, ortaçağ ve sonrasına ait mezar taşları hepsi. Hıristiyanıyla, Müslümanıyla Osmanlı devri mezarlıkları bunlar.

Karataş dikme, Trakya'da uzun süren, Kırklareli'de de Edirne'de de hâlâ canlı olan, fakat artık değişmeye ve ortadan kalkmaya başlayan bir gelenek. Çok geniş bir alan içinde eski taşların yerini beyaz mermer mezar taşları almaya, son zamanlarda artık yeni taşlar kullanılmaya başlandı; fakat eski ve yeni taşları yan yana kullanan yerler hâlâ var. Örneğin Süleymandanişment, Tatarlar, Karaabalar, Düzorman, Armağan, Küküler, Sergen ve Yağcılı köyleri... Tatlıpınar ise hem karataşlarıyla hem de yatırlarıyla iç içe yaşıyor.

Ahmatlar ve Topçular gibi köyler atalarının ilk yerleşim yerlerini ve ilk mezarlıklarını hâlâ çok iyi hatırlıyor ve bunlardaki hiçbir taşın başka bir kalıntı alanından getirilmemiş olduğunu net bir biçimde anlatıyor. Domurcalı'dakiler de Keramet'in dekiler de mezarlıklarını ve taşlarını çok iyi biliyor ve atalarını gayet iyi hatırlıyor. Esasında bu köylerde de diğer köylerde de yaşayanlar taşların nerden getirildiğini de çok iyi biliyor. Hacıdanişment de, Sarıdanişment de, Vaysal da, Ömeroba da tüm diğer köyler de Hıristiyan veya Müslüman ayırmadan karataşlı mezarlıklarına hâlâ derin bir saygı duyuyor, onları çok iyi tanıyor.

Gören gerçeği görür. Yine de ısrarla gerçeği görmek istemeyene ne denir...